

sosyoloji divanı

Yıl: 7 Sayı: 13 | Ocak - Haziran 2019

ISSN: 2147-8902

Hakemli bir dergidir. Yılda iki kez yayınlanmaktadır.

DOSYA: KUŞAKLAR SOSYOLOJİSİ

Tesettür Algısının Değişimi: Üç Nesil İncelemesi*

Büşra Özüdoğru

Giriş

Bu araştırmanın konusu, birbirinden farklı üç nesilin tesettür konusunu nasıl algıladığıdır. Türkiye modernleşme sürecinde en belirgin değişimi kadın üzerinde yaşamıştır. Özellikle kadın giyiminde yaşanan değişimler bir medeniyet projesi olarak gösterilmiş ve İslami giyim tarzına sahip olan tesettürlü kadınlar modernleşme ve medeniyetin dışında tutulmuştur. Bugün, geleneksel tesettür olarak nitelendirdiğimiz kadın giyiminin Türkiye’de 1980’lerden itibaren değişimi söz konusu olmuştur. Modernleşme çabalarının yanı sıra, kentleşmenin artışı, ekonomik hareketlilik, eğitimin artışı, tüketim ve İslami pazarın gelişimiyle birlikte geleneksel tesettürlü kadının, modern tesettürlü kadına dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreçte tesettürlü kadınların kamusal alanda tecrübeleri, tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzı, eğitilmiş ve kentli oluşları gibi pek çok faktör örtünme pratiklerinde de bir dönüşümün meydana gelmesine sebep olmuştur. Özellikle son yirmi yıl, Türkiye’de muhafazakar tesettürlü kadının, yeni bir kimlik ve örtünme pratikleriyle kamusal alanda yer edinmesine sebep olmuştur. Bu çalışmada tesettür algısında yaşanan değişim farklı üç nesil üzerinden verilmiş, değişime yol açan sebeplerin etkisinin kişiler üzerinde analizi yapılmıştır. Bu analizin gerçekleşmesinde kişilerin deneyimleri, algıları, konuya bakış açıları ve duyguları dikkate alınmış, yapılan görüşmeler eşliğinde tesettür algısında yaşanan değişim incelenmiştir.

* Bu araştırma, 2017 yılında Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın danışmanlığında hazırlanmış “Farklı Nesillerde Tesettür Algısı” başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünün makaleleştirilmiş biçimidir.

İslam'da Tesettür Kavramı

Tesettür kelimesi sözlükte, insanın fitrî, tabii, örfî veya dinî bir gerekçeyle vücudunun belli yerlerini örtmesi anlamlarına gelir. Tesettür arapçada, "s-t-r", kökünden bir mastardır. Bu kökten gelen "sitr", gizlenmeye yarayan engel, perde vb. şeyler ve mecazen "çekinme, korku, hayâ" gibi manalara gelir. Tesettür kelimesi bu anlamlarıyla kadını koruyan bir kalkan, perde; aynı zamanda kadının iffetli hayalî olmasını sağlayan anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber tesettür, kadının kadınlığını yabancılardan gizlemek için kendini örtmesidir. Kur'an'a göre başörtüsünün görevi yalnızca fayda sağlamak değil, aynı zamanda örtünün, kadının safiyetinin bir devamı olduğunu göstermek, böylece onun hem kadın, hem de Müslüman olduğunu belli etmektir (Subaşı, 2000: 64). Kur'an-ı Kerim'de kadınların örtünmeleriyle ilgili ayette¹ kadınlara bir yükümlülük olması bakımından, mahremleri ve akrabaları dışında ziynet yerlerini kimseye göstermemeleri; cazibe ve güzelliklerini teşhir etmemeleri, cazibe ve güzelliklerini örten bir unsur olarak başörtülerini yakalarının üzerine salmaları istenmiş ve farz kılınmıştır (Görmez, 2001: 29). Ayrıca müslümanlar için Hadis-i Şerifler, doğru bir müslümanlık yaşayabilmemizde Kur'an'dan sonra gelen en önemli rehber olarak düşünülmektedir. Bu sebeple tesettür ayetinde belirtilen "kendiliğinden görünen kısımları müstesna" sözünün hangi uzuvları kapsadığını Peygamber Efendimiz'den aktarılan Hadislerden öğrenmekteyiz. Peygamberimiz'in (s.a.v) harımı Hz.Aişe (r.a)'ın aktardığı bir hadis-i şerifte: "Rasûlüllah (s.a.v) bileklerinin dört parmak yukarısını işaret ederek "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadın ergenlik çağına varınca yüzü ve şuraya kadar elleri dışında herhangi bir yerini açması helâl değildir" (Buhari, Kitabü'l Kader, 8) buyurmuştur. Böylece ayette belirtilen uzuvların açıklamasını bizzat yapmıştır.

Kadının tesettüre girmesi, cinsiyetler arasındaki sınırları belirlemede ve cemaatin düzenini koruma işlevini üstlenmektedir. Tesettüre bürünen kadınlar kendi istekleriyle dişiliklerini gizleyerek kendilerini korumaktadırlar (Göle, 2016: 126-127). "La Harem Politique" (1987) adlı kitabında (Siyasi Harem) Fatima Mernissi, "hicab", tesettür kavramının işlevlerini ve üç boyutunu tanımlar. Birinci boyut görseldir; işlevi "bakıştan gizlenmek" ve saklanmaktır. İkinci boyut mekana ilişkindir. Amacı cinsler arasında bir sınır çizmek, eşik oluşturmak ve böylelikle cinsleri ayırmaktır. Üçüncü boyut ise ahlaki bir fikir içermektedir ve "yasak buyruğu"na ilişkindir. Tesettür yasak alana işaret eder" (Mernissi'den akt. Göle, 2016: 127). Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz; İslam'daki tesettür anlayışına göre tesettür, kadınlar ile erkekler arasında sınır çekmek, kadını korumak ve dişiliğini gizlemek, Allah'ın yasak buyruğuna itaat etmek anlamlarına gelmektedir.

¹ "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka (kendiliğinden görünen kısımları müstesna) süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar (Nur Suresi, 31. Ayet)"

Sosyolojik Anlamda Tesettür ve Değişim

Tesettürün sosyolojik anlamlarını incelemek, esasında örtünmenin tarihsel süreci ele alınarak, insanlığın varoluş sürecine kadar geri gidebileceğimiz bir ma-ziyi içermektedir. Kadının örtünmesi, dini anlamlarda olsun ya da olmasın görülebilmiş bir durumdur. Yılmaz'a göre örtünmek, kimi zaman sosyal bir statüyü temsil eden, kimi zaman bir topluluğun kadınlarının kimliğinin belirlenmesi açısındandır, kimi zaman ise dini sebeplerle ortaya çıkmıştır. Dini sebepler ise yalnızca İslamiyet'le başlayan bir süreç değil, Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlerde de kadınların örtünmesi kendini göstermiştir (Bkz.Yılmaz, 2011). Başörtüsü ve tesettür günümüzde özellikle dini ve geleneksel boyutlarıyla Müslüman toplumların sosyolojik bir gerçekliğidir. Başörtüsü ve tesettürün biçimi yöresel, kültürel, mezhepsel ve inanca ilişkin çeşitli belirleyicilerin etkisiyle farklılık arz etmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında kentleşme düzeyinden eğitime, ideoloji ve estetikten moda-ya kadar pek çok belirleyicinin varlığı söz konusudur (Özipek, 2008: 13). Nitekim Aktaş, kendi kuşağının tesettürü "Allah'ın boyası ile boyanınız; boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kim vardır?" (El-Bakara: 138) ayetinin verdiği mesaj doğrultusunda yaşadığından bahsederek, yeni kuşağın güzellik ve tesettür anlayışının değiştiğinden söz etmektedir (Aktaş, 2013). O halde diyebiliriz ki, tesettürün ölçülerinin ve insanlar üzerinde oluşturduğu zihniyetin zamanla bir değişimi söz konusudur. Tesettür, sosyolojik anlamda hem dışa dönük hem de içe dönük süreçleri ve anlam dünyalarını barındırmaktadır. Tesettüre bürünen kadın öncelikle dini emrin yasak buyruğuna itaat ederek bu ahlakı benimsemektedir. Ancak tesettür kadına aynı zamanda bir kimlik kazandırmakta ve dışarıya karşı da bir duruşu simgelemekte ve mesaj vermektedir. Ancak bu karşı duruş, görünüş anlamında sabitliğini kısmen korurken, zihniyet anlamında değişime uğradığı da ayrı bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de 1980'lerden sonra Özal dönemi ile başlayan İslami sermayenin yükselişi, tesettür giyiminin renklenmesi, kamusal alanda görünürlüğü artması, örtülü kadının "nesneleşme" sürecinden "özneleşme" sürecine doğru değişim göstermesi, Ak Parti iktidarıyla başlayan yeni süreç, İslami burjuvazinin ortaya çıkışı ve başörtüsü yasağının kalkışı gibi birçok sosyal, ekonomik ve siyasi sebepler bugün artık "farklı" diyebildiğimiz yeni tesettür modelinin ortaya çıkışına sebep olmuştur. Nesiller arası değişen bu tesettür modeli ve zihniyetini, "tesettürü değersizleştirme" olarak değerlendirmenin sosyolojiyi ihmal etmek olduğu ifade edilebilir. Aktaş'a göre, genç neslin özellikle modadan yardım alarak kendi tarzını oluşturmaya çalışması "tepkisel bir hareket" olarak yorumlanmalıdır. Sistemin çirkinleştirme operasyonlarının sebep olduğu eziklik birikimi, laik kesimin uyguladığı başörtüsü yasakları, Müslüman erkeklerin anneleri gibi klasik tesettürlü kadınları yanlarına yakıştırmayıp, onlarla evlenmiş olsalar bile zamanla ilgilerini yitirmelerini, genç kuşağın bu yeni tarzı oluşturmalarında önemli

etken olarak ifade etmektedir (Aktaş, 2013). Ayrıca muhafazakar erkeklerde de kadınların tesettürü konusunda zamanla daha yumuşak bir bakış açısına sahip olmaları, çağın değişen şartları gibi sebepler de bu dönüşümün tetikleyicileri olmuştur. Yeni nesil, belki de bu birikimlerin patlaması olarak kendine yeni ifade tarzları geliştirmeye çalışmış ve “özneleşme” sürecini sancularıyla birlikte yaşamıştır. “1980’lerde geleneksel başörtüsü yerine siyasal, kültürel ve ideolojik bir simge olarak inşa edilmesinden yaklaşık 20 yıl sonra, yani 2000’li yılların başından beri tesettür, İslami kesimin piyasa ile bütünleşmesinin sonucu temsil sorunu yaşamaya başlamıştır. Bu onun değersizleştiğini değil, “saf gösteren” olarak farklı bir değer kazandığını göstermektedir” (Meşe, 2015:153).

İslami kesimin piyasa ile bütünleşmesi neticesinde tüketim odaklı tesettür modeli kendini var etmiştir. Pazarlama tekniklerinin ön plana çıktığı, kullanıcının maneviyata yoğunlaşmak yerine, taleplerini önemseyen daha profesyonel bir mantığın hakim olduğu yeni bir tesettür algısı türemiştir (Haenni, 2011: 42). Günümüzde tesettürlüler, kendilerine tüketim odaklı bir kimlik inşa etmişlerdir. Bu yeni anlayışın belli grup ve ekonomik düzeydeki Müslüman kesim etrafında yoğunlaşması da “İslami bir burjuvazi”nin oluşmasına neden olmuştur. İslami giyim sektörünün lükslüğü öne çıkaran tavrı, tesettürlü kadınların güzeli, tesettürü, modayı, birbirine karıştırarak yeni bir modelin oluşmasına yol açmıştır. Artık İslami giyim için de moda önemlidir ve modanın merkezi Paris’tir. Buradan hareketle bir *sekülerleşme*² nin varlığını düşünebiliriz. Esasında din ve sekülerliğin bir arada olmasını sağlayan şey *postmodernizmin*³ kendisidir. Modernizm fikrinde akıl eksenli genelleştirici bir homojenleşme ve üslup vardır. Oysa postmodernitede, nesne ve bireylerin yüzer gezer, konar göçer bir akışkanlığı vardır. Postmodernizmde ilkesizlik ilkedir (Akdoğan, Sungur, 2016: 75). Bu yüzden birçok fikir birbirine girmiştir ve heterojen bir görüntü ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda postmodern düşüncenin öne çıkardığı özgürleşme, kendini gerçekleştirme, bireyin öznelliğinin dokunulmazlığı gibi yaklaşımlar da tesettürlü kadının zihinsel ve kimlikel değişiminde etkili olmuştur.

Tesettürlü kadının değişimine yol açan sebepler arasında şehirleşmenin yaygınlaşmasının etkisi büyüktür. Şehirleşme modernleşmenin önemli sonuçlarından birisi olmuş; şehir hayatıyla insanlar, giyim kuşamları üzerinden kimlik edinmiş, hatta itibar kazanmışlardır. Eğitim gören, şehirleşen, yurt dışı seyahatlerine çıkan, moda uyan, iş hayatına atılan ve uzmanlaşan bu yeni nesil kadınlar, bir zamandır Batının karşısında farklılıklarını simgelemek için uğraşan kadınlardan farklı bir görünüm sergilemiştir. Geleneksel tesettür anlayışında

² Sekülerleşme, özellikle modern sanayi toplumlarında dinsel inançların, pratiklerin ve kurumların toplumsal önemlerini yitirdikleri bir süreçtir (Marshall, 1999: s.645).

³ Modernizm sonrası ve ötesi anlamına gelmektedir. Modernist sembolik düzenlerin çözülmesi anlamına gelmektedir. Yaşam dünyalarının çoğullaşması ile nitelenen postmodernizmin en göze batan özellikleri çeşitlilik, olumsuzluk, muğlaklık ve çoğulculuktur (Marshall, 1999: s.593).

kadın, annelik vazifesiyle kutsanmış, evine bağlığı, kocasına sadakati ile var olmuşken; modern tesettür anlayışında kadın, kamusal alanda “insan” olarak sanattan modaya, iş hayatından edebiyata, spordan siyasete kadar birçok noktada kendini yeni bir kimlikle ortaya koymuştur. Artık modern tesettürlü kadın, yalnızca evinde oturan ve anneliğiyle övünç duyan kadın değildir; bunlar da dahil her alanda aktif olan kadındır. Tesettürün değişiminde islami giyimin piyasa ile bütünleşmesinin de derin etkileri vardır. Türkiye’de de tesettür mağazalarının, kreasyonlarını sergiledikleri defileler aracılığıyla tanıtılması, adeta modanın merkezi Paris’te olduğumuz hissini bizlere vermektedir. Bütün bu İslami yorumlar, var olan evrensel moda anlayışı içerisinde kendine ait bir tarz oluşturmaya çalıştığının göstergesidir. Yeni tesettürlü kadın modelinin oluşmasında daha birçok sebebin olduğunu söyleyebiliriz. Herşeyin modern zamana ayak uydurularak yapıldığı, küreselleştiği bir dünyada tesettür sembolü de zihinlerde farklı anlamlar ifade etmiştir. Bu anlam kaymasına, 1970’lerin sonlarında ortaya çıkan İran İslam Devrimi ile tesettürlü kadınların evine kapalı kadın değil, ön saflarda mücadele eden kadın formuna bürünmesi, tesettürlü kadının formel eğitim içerisinde yer alması, İslami sermayenin gelişmesi ve kadınlara sunduğu tesettür giyimin çeşitlenmesi, modanın hakimiyeti, 28 Şubat süreci, kamusal alanda görünür olma hususunda başörtüsü yasaklarının kaldırılması gibi birçok sosyal, siyasal ve ekonomik olgu sebep olmuştur. 1980’li yıllarda uygulanan liberal politikalar ile geçilen ekonomik dönüşüm politikaları, muhafazakar kesimin kapitalizmle daha fazla bütünleşmesine ve yeni kamusal ve sosyal alanlar üretmelerine olanak sağlamıştır. 2000’li yılların başında siyasetin el değiştirerek, muhafazakar kesimi temsil eden Ak Parti’nin iktidara gelişi ile de zamanın radikal islamcılarını bu şemsiye altında toplamışlardır. Özellikle başörtüsünün legal hale gelmesiyle birlikte deyim yerindeyse “Batıya, kapitalizme, laikliğe karşı mücadele” sona ermiştir. Bütün bunların sonunda yeni bir nesil ortaya çıkmıştır. Tesettürü ile başörtüsü ile yeni bir kimlik ortaya koyan yeni Türkiye’nin modern tesettürlü kadınları “tesettür eşittir takva” (Barbarosoğlu, 2015: 95) anlayışından “örtülü de güzel olunabilir” anlayışına geçiş yapmıştır.

Nesillere Göre Tesettürün Değişimi: Geleneksel, İslamcı ve Modern Tesettür

Cumhuriyet’in kuruluşundan 70’li yıllara kadar tesettür, başörtülerin küçük üçgenler olarak boy gösterdiği yıllar olmuştur. Bu başörtüler boynun altından düğümленirken saçlar da önden gözükmemektedir. Vücut hatlarını hafifçe belli eden pardösüler dizden dört parmak aşağıya kadar uzanırken, giyilen çoraplar son derece kalın olmuştur. Türkiye’de bu dönemler geleneksel dindar kadınların giyiminin görüldüğu dönemler olmuştur (Barbarosoğlu, 2015:95). Bu dönemde tesettüre yönelik dini bilgiye sahip olarak örtünmeden ziyade kültürel, gelenek-

sel, halk dindarlığına göre örtünme söz konusu olmuştur. Geleneksel tesettür anlayışına göre bir kadın “evde cici dışarda öcü” veya “evde çekici dışarda itici” olmalıdır. Çünkü bir kadının dişiliğini, göstermesi helal olandan başkasına haramdır (Göle, 2016: 129). Bu sebeple kadın evinde kocasına karşı süslenebilir ancak, dışarı çıktığında kendini tamamen gizlemelidir. Kadının kocasına karşı süslenmesi kocasını evine bağlaması anlamında sevap olarak düşünülürken, kamusal alanda bu süsünü gizlemesi yani tesettürlü olması sevap olarak algılanmaktadır.

Aktaş’ın “Bacıdan Bayana” isimli kitabında, tesettürlü kadının geleneksel formlardan modern formlara geçişi, bacı söyleminden bayan söylemine geçiş ile ifade edilmiştir. Ona göre (2016: 15) geleneksel anlamda tesettürlü kadın, ‘inandığı gibi yaşamak’ düsturuyula hareket edendir. Geleneksel tesettürlü kadın “bacı” söyleminin anlamlarını barındıran, yerli, islami özellikli, geleneklerine saygılı, bu ülkenin öz ve öz kimliğinin örneği olarak görülmüştür. Bacı olarak nitelendirilen geleneksel tesettürlü kadın, masum Anadolu kadını, Fatih’ler doğuracak anne olarak düşünülmüştür. Aktaş’ın ifadelerine göre geleneksel tesettürlü kadın, ilerleyen kısımlarda tartışılan İslamcı ve modern kadının kendini gerçekleştirme, kamusal alan talebi, özneleşme gibi süreçlerin kadını değildir. Bu ifadelerin karşılığı olan tesettürlü kadın, “bayan” söyleminin anlamlarını üzerinde taşıyan, Batılı, gelenekçi değil modern, talepkar, medeni biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tesettürlü kadının bacıdan bayana doğru anlam kaymasını, buradaki konumuz çerçevesinde geleneksel tesettürlü kadından modern tesettürlü kadına doğru değişim olarak düşünmek mümkündür. Tesettürün geleneksel formunda kadının yöreden yöreye, bölgeden bölgeye değişen bir örtünme biçimi bulunmaktadır. Oysa modernleşme türdeş toplum anlayışını beraberinde getirdiğinden, tesettürlü kadının da görüntüsü daha homojen bir hal almaya başlamıştır. Bu durum aslında, giyimin geçirdiği uygarlaşmanın, tesettüre yansıyan yönünü ortaya koymaktadır (Turan, 2013: 107). Geleneksel tesettür anlayışında, din anlayışında olduğu gibi “değişme” olumlu bir anlam olarak düşünülmemektedir. Çünkü değişme toplumun dini kurallara riayetini bozan bir kavram olarak düşünülmüştür. Örneğin, geleneksel örtünme tarzıyla yaşayan bir köy ortamında kadınlar, dışarıdan köylerine gelen değişik örtünmüş veya giyinmiş bir kadını, kendilerine yabancı olarak görür ve bunu hissettirirler. Farklı olanın dışlanması söz konusudur. Bu durumda azınlık olanın çoğunluk karşısında bir çekingenliği olmaktadır. Ancak şehirlerde “modern” olanın hakimiyeti söz konusudur ve tesettür de bu hakimiyet doğrultusunda değişime uğramıştır.

Geleneksel tesettürden modern tesettüre doğru geçişte İslamcılık bir ara dönemi ifade etmektedir. İslamcılık söylemi dönem ve içerik olarak modern, ideolojik bir söylemdir. İslam dininin hayata dair öngörülerinin modern dönemde gerçekleşme olanaklarını araştırmak İslamcılarının asıl meşgalesi olmuştur.

Türkiye’de İslamcılık düşüncesi zulme karşı adaletin; sömürüye karşı emeğin hakkının verilmesinin, güçlülerin hukukunun yerine zayıfların hukukunun geçirilmesinin sağlanması gibi bir misyonu üstlenmiştir. İslamcı tesettür anlayışı ise Batı modernizmine karşı bir meydan okumayı, cehalete karşı bilinçli olarak tesettüre bürünmeyi, çağdaşlaşma, laiklik, modernleşme gibi kavramların karşısında konumlanmayı ifade eden bir anlayışı da kapsamaktadır. Bu örtünme anlayışı, hem Müslüman ülkelerde hem de Batı Avrupa ülkelerinde siyasi bir mesele olmuştur. 1970’li yıllarda başlayan bu süreç, “dini kaynağından öğrenme” süreci olarak ifade edebileceğimiz bir süreç olup, tesettürü farklı yorumlayan bir neslin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde başörtüsü saçın bir tek telini bile göstermeyecek şekilde takılmaya başlanmıştır. Pardösülerin boyu ayak bileğinden dört parmak yukarıya kadar uzatılmış, biraz daha ilerleyen dönemde ise artık çarşafa yakın bir çizgide bol ve koyu renkli pardösüler ve eşarplar kullanılmaya başlanmıştır. Başörtüler omuzların aşağısına salınacak şekilde örtülmüştür (Barbarosoğlu, 2015: 95). Çünkü bu dönemin tesettürlü kadınlarına göre, takvalı ve İslam ahlakına uygun giyinmek böyle yorumlanmalıydı. Ayrıca bu dönem, dindar ailelere mensup tesettürlü kadınların, gerek eğitim-iş alanlarında, gerekse sosyal-kültürel alanlarda faal bir görüntü vermeye başladığı bir dönemi temsil etmektedir (Aktaş, 2006: 44). Bu dönem, tesettürlü kadının toplumsallaşmasına, genç tesettürlü kızların üniversite kampüslerine girmelerini sağlayan yeni bir dönemin başlangıcına ve iki kutup arasındaki gerilimin güçlenmesine neden olmuştur. Çünkü Batı fikrine göre örtünme cahilliktir ve kadını köleleştiren bir anlayışın göstergesidir. Bu sebeple modernleşme ve ilerlemeye karşı bir saldırı şeklinde yorumlanmıştır. Esasında İslamcı tesettür anlayışı da İslam dinine karşı duyulan bir bağlılıktan çok, Batı modernizmine karşı eleştirel bir tutumun simgesi olmuştur. Burada değinmemiz gereken bir diğer konu ise geleneksel tesettüre karşı İslamcı tesettür anlayışıdır. Göle’ye göre (2016:16) geleneksel örtünmede, özellikle başörtüsü geleneklerin sınırı içinde kalmış ve kuşaktan kuşağa aktararak kadınlar tarafından edilgence benimsenmişken türban, yaşamın geleneksel alanlarından modern alanlarına geçişi ve siyasi bir duruşu içeren kadınlarca gerçekleştirilmiş etkin bir sahiplenışı simgelemektedir. Başörtüsü ile türban kavramları bu noktada birbirinden ayrı anlamları ifade etmektedir. Türk medyası İslamcı örtünmeyi geleneksel örtünmeden ayırt etmek için kadınların bu yeni örtünmelerini “türban hareketi” olarak adlandırmıştır. Ayrıca genç İslamcı kadınlar kendilerini geleneksel İslamcı kadınlardan belli noktalarda ayırmaktadır. Onlara göre geleneksel İslami fikirlerle örtünen nesil, dini anlamda birçok şeyi araştırmadan kabul etmiş, yeterince dini bilgiye sahip ve eğitilmiş olmayan kadınlardır. Buna karşın kendilerini, eğitilmiş, dini bilgiye sahip ve bilinçli kadınlar olarak nitelemektedirler.

Esasında Türkiye’de 1980 ve 90’ları kapsayan bu süreç yeni bir tesettür modeline geçişin de köprüsü olmuştur. 1990’ların sonunda başlayıp günümüze ka-

dar uzayarak gelen modern tesettür algısı, İslamcı tesettür algısının devamında ortaya çıkmıştır. Kamusal alanda görünür olan kadın ilerleyen dönemlerde tesettür sembolünü de farklı yorumlamıştır. Dinsel referanslı İslamcılık fikrinin belli bir noktadan sonra deyim yerindeyse nefesi kesilmeye başlamıştır. Bu nefesi kesilme durumu bazı değişimlerin olmasına ve yeni figürlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu figür, artık eskiden olduğu gibi makro ölçekte küresel hayaller peşinde koşan bir İslamcı yerine, Batı'ya ait öğelerin İslami yeni yorumunu yapan kültürel bir aracı olmuştur: İslamcı çevrecilik, İslami feminizm vb. (Haenni, 2011: 30). Bu yeniden yorumlamalara birçok konudan örnekler vermek mümkündür. Örneğin günümüzde Amerika'nın kültürüne ait olan *streetwear*⁴ giyim tarzını tesettüre uyarlayan genç nesil, bunun islami giysilerin kesim şeklinde olduğunu söyleyerek kendi tarzlarını meşrulaştırma yoluna gitmektedir. Bu genç nesle göre yaptıkları şey, Batı'nın gerisinde kalmamak ve en az onlar kadar güçlü ama müslümanca yaşamının yollarından biridir. Dünün İslami medeniyet hayali peşinde koşan İslamcıları bugünün modern yorumu karşısında sessizdir. Çünkü kendi içlerinde de bir dönüşüm vardır ve özellikle tesettür, onların zihinlerinde de farklı yorumlarıyla varlık bulmuştur.

Modern fikir bizlere görünerek var olma anlayışını hakim kılmıştır. Esasında görünerek var olma anlayışı geleneksel dünyadan da bir kopuşu simgelemektedir. Barbarosoğlu'nun da ifade ettiği gibi "geleneksel kültürde gören ve görünen arasındaki ilişki de üstünlük 'görünen' de değil 'gören'dedir" (Barbarosoğlu, 2015: 10). Modern dünyada varolabilmenin yolu ise "görünme"den geçmektedir. Fotoğraf makinesinin icadıyla bu hiyerarşi yıkılmıştır. Artık görünen olmak, fark edilmek önemli hale gelmiştir. Bu sebeple geleneksel anlamda görünen olmamak için kendini olabildiğince gizleyen, örten kadın, modern hayatta görünür olabilmenin yollarını aramıştır. Görünen olmak kişiye bir kimlik kazandırmaktadır. Tesettürün de gizlemek-örtmek anlamları bu yolla değişikliğe uğramıştır. Görünür olmayı göze alan bu yeni nesil, denetlenmeyi de göze almış demektir. Bu durumda modern tesettür anlayışında kadın, daima denetlenmekte ve bakışların üzerinde olmasını göze almaktadır.

Amaç ve Yöntem

Araştırmanın belirlenen kuramsal çerçevesiyle birlikte temel amacı şekillenmiştir. Buna göre üç nesli temsilen büyükanne, anne ve kızlarının, tesettür olgusunu veya sembolünü zihinlerinde nasıl yorumladıklarını ortaya koymak, aralarındaki temel farklılıkları ve yaşanan değişimi saptamak, araştırmanın esas amacıdır. Böylece katılımcıların söylemlerinin, nesil farklılığına göre değişim gösterip göstermediğini belirlenecektir. Araştırmanın alt amaçları ise tesettür

⁴ Sokak giyimi anlamına gelmektedir. Kıyafetlerin genellikle hip-hop tarzı bol ve salaş olduğu bir giyim anlayışıdır.

kavramının geçmiş ve bugünkü algılanışı ve yorumlanışına neden olan sosyolojik arka planı genel hatlarıyla belirlemek, bu konunun Türkiye'nin yaşadığı sosyal bir değişim olduğunu ortaya koymaktır.

Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmanın olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik olmasından dolayı nitel araştırma tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan araştırma deseni nitel araştırma desenlerinden olgubilimsel yani fenomenolojik yaklaşımdır. Fenomenoloji araştırmaları, genellenabilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bu araştırmalar, bir olgunun daha iyi tanınmasına ve anlaşılmasına yardımcı olacak sonuçlar sağlayan örnekler, açıklamalar ve yaşantılar sunabilmektedir (Yıldırım, Şimşek, 2013: 81). Nitel yöntem içerisinde kullanılan çeşitli teknikler vardır. Bu araştırmada görüşmelerin özgürce ve sohbet havasında geçmesi ve aynı zamanda belli bir sistem içerisinde oluşabilmesi için yarı-yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniği tercih edilmiştir. Araştırma, Kasım 2016-Mayıs 2017 tarihleri arasında yürütölmüş olup, görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Araştırma kapsamında, olasılıklı olmayan örneklem metodu tercih edilmiş ve örneklem, maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Son olarak verilerin betimlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde toplanan veriler, betimsel analiz ve söylem analizi ile çözümlenmiştir.

Araştırma Bulguları ve Tartışma

Demografik Bilgiler

Katılımcılarımızın demografik bilgileri araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Araştırmaya katılan aileler demografik açıdan ele alındığında isim, yaş, meslek, gelir düzeyi, eğitim durumu, medeni durumu ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Bilgiler

Aileler	İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum	Gelir Durumu
Aile 1	Songöl	62	İlkokul Terk	Ev Hanımı	Evli	5000 +
Aile 1	Zeynep	41	Üniversite	Diş Hekimi	Evli	5000 +
Aile 1	Esmâ	17	Lise	Öğrenci	Bekar	-----
Aile 2	Edibe	72	Yok	Ev Hanımı	Evli	1000-2000
Aile 2	Gölten	38	Lise	Muhasebe	Boşanmış	2000-3000
Aile 2	Havva	17	Lise	Öğrenci	Bekar	-----
Aile 3	Kerime	63	İlkokul Terk	Ev Hanımı	Evli	1000-2000
Aile 3	Fazilet	42	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	3000 -4000
Aile 3	Nisa	21	Lise	Öğrenci	Bekar	-----

Aile 4	Saadet	68	İlkokul terk	Ev Hanımı	Evli	2000-3000
Aile 4	Defne	50	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	3000-4000
Aile 4	Elif	16	Lise	Öğrenci	Bekar	-----
Aile 5	Asiye	68	Yok	Ev Hanımı	Evli	2000-3000
Aile 5	Sema	36	Üniversite	Ev Hanımı	Evli	5000+
Aile 5	Sinem	17	Lise	Öğrenci	Bekar	-----
Aile 6	Ayşe	56	Yok	Ev Hanım	Evli	3000-4000
Aile 6	Füsün	37	Üniversite	Ev Hanımı	Evli	5000+
Aile 6	Şule	16	Lise	Öğrenci	Bekar	-----

Farklı Nesillerde Örtünme Sebebi ve Tesettürün Anlamı

Araştırmanın ilk bölümünde farklı nesilleri temsil eden katılımcıların tesettürün dini anlamına yönelik bilgileri, örtünme sebepleri sorgulanmıştır. Buna göre üç nesil tesettürün anlamı ve örtünme sebepleri konusunda birbirinden farklılaşmaktadır. Ancak herkesin kabul ettiği ortak nokta tesettürün dini bir emir oluşudur:

Saadet (68): İlk okuldan sonra örtündüm ben, geleneklerimize çevremize göre örtünmemiz gerekiyordu örtündük.

Ayşe (56): Biz köy yerinde öyle gördük kızım, genç kızlar 10-11 yaşına gelince başına örtü takardı. Ama kendim sohbetleri dinledikçe örtünmenin Allah'ın emri olduğunu öğrendim.

Füsün (37): Doğduğum büyüdüğüm çevredeki insanlar, anneannem, annem, yengelerim, teyzelerim hep kapalıydı. Bu geleneksel bir örtüyü; pardösü giymez üzerlerindeki elbiselerin bol olmasına çok dikkat etmezler ama başları hep kapalıydı. Kendi tesettürüm için de büyüdüğüm toplumun geleneğinden sınırlarak Kur'an ve sünnet ışığında şekillendi diyebilirim, İmam Hatip'te aldığım eğitimin bunda etkisi büyük. Bu yüzden örtünme sebebim, ilk olarak gelenek daha sonra da Kur'an ve sünnettir.

Elif (16): 13 yaşında kapandım, ergenlikten önce. Örtünme sebebim, zaten namaz kılarken örtündüğüm için bir alışkanlık vardı, yapmam gerektiğini biliyordum ve kendiliğinden kapandım.

Örtünme sebebi konusunda birinci nesil daha geleneksel ve bilinçsiz iken, ikinci nesil katılımcılar, başta anneleri gibi bilmeyerek örtünmelerine karşılık aldıkları eğitim sürecinde, evlilik hayatlarında, çevrelerinin etkisiyle ve dini kaynağından öğrenme süreciyle kısa sürede tesettürün bilincine varmıştır. Genç neslin ise diğer nesillerden farklı olarak kendi istekleriyle örtündükleri, tesettüre yönelik dini bilgiye sahip oldukları ve "örtünmem gerektiği için örtündüm" anlayışıyla hareket etmedikleri tespit edilmiştir. Buna karşılık genç neslin tesettürü daha modern bir çizgide seyretmektedir.

Araştırmada tesettürün katılımcıların anlam dünyalarındaki yeri sorularak nesiller arası tesettür sembolünün nasıl yorumlandığı da analiz edilmek isten-

miştir. Görüşmelere göre katılımcıların bir kısmı tesettürü yalnızca bir emir olarak algılamakta, bir kısmı bu emrin kadına niçin verildiğini ve yararlarını da düşünmektedir. Esasında tesettürün anlamının nesiller arasında, değişimi eğitim düzeyi ve dini bilgiyi edinme oranında değişmektedir. Birinci nesil katılımcıların çoğu, Kur'an'ı çok geç yaşta öğrenmiş ve Kur'an'ın mealini de okumamışlardır. Tesettürün anlam dünyalarındaki yeri, dindar bir çevre, dindar bir aile ve sohbetlerde öğrendikleriyle sınırlı olmaktadır. İkinci nesil katılımcılar için ise tesettür, annelerine nazaran daha derin anlamlar içermektedir. Tesettür bu nesil için kendi tabirleriyle *sadece bir bez parçası değil*, bunun yanı sıra dini açıdan kişiyi bütünlemek, maddi ve manevi tüm haramlardan korunmak, dine göre yaşamak gibi anlamlar taşımaktadır:

Gülten (38): Tesettür benim için Allah'ın yasakladığı maddi ve manevi tüm haramlardan kendini korumaktır. Bu emri ise layıkıyla yerine getirilmesi gereken bir emir olarak görüyorum.

Fusun (37): Benim tesettür anlayışım sadece kıyafeti kapsamaz. Yabancı, tanımadığım erkeklerle konuşurken araya bir mesafe koymak, bedenimi örttüğüm kadar günahtan kaçınmak, Allah'a olan kulluğumun bir ibaresi olan namaz, oruç, zekat gibi islamın şartları ve imanun şartlarını yerine getirmek de tesettür kavramının içinde yer alan bir bütünü parçalarıdır.

İkinci nesil katılımcıların tesettürün anlamına yönelik söylemleri ilk nesile göre daha derindir. Bu derinliğin sebebi incelendiğinde Kur'an biliyor olmaları, dini bilgiye ulaşmaları ve okumaları, eğitim düzeylerinin annelerine oranla daha yüksek oluşu gibi sebeplerin etkisi ortaya çıkmaktadır. Annelerine göre daha bilinçli olduklarını belirten ikinci nesil katılımcılar tesettürün anlam dünyalarındaki yerinin de annelerine göre daha farklı olduğuna inanmaktadırlar.

İkinci ve üçüncü nesil arasında tesettürün anlamı noktasında belli başlı bazı farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle genç nesil, tesettüre İslam'ı yaşama, sorumluluk alma, güzelliği ve kusurları örtme, kadını özgürleştirme, erkeklerle araya bir sınır çekme ve ahlaken tesettürlü olma, huzur verme gibi anlamlar yüklemektedir. Bu sebeple genç nesil için tesettürlü olmanın aynı zamanda, kendi kimliğini oluşturma, toplum içerisindeki yaşantısını belirleme, kendini ispatlama ve iç dünyasını şekillendirme gibi derin anlamlar taşıdığı görülmüştür:

Elif (16): Öncelikle bence farz olan bir durum olduğu için namaz ne kadar önemliyse tesettür de o kadar önemli. Tesettür benim için sadece vücudumu örtmekle ilgili bir şey değil, öncelikle ahlaken tesettürlü olmaktır. Ayrıca tesettür yalnızca kadına yönelik değildir, erkeğin de tesettürü vardır. Belki vücutlarını bizim gibi örtmeleri hususunda değil ama ahlaken tesettürlü olmaları gerekir.

Sinem (17): Benim için tesettür özgürlük demek. Tesettür kadını özgürleştiriyor. Örtüm sayesinde insanların kötü bakışlarından korunuyorum ve örtüm ahlaki bir sınır belirlediği için kimse o sınırı çiğneyemiyor ve bu insana huzur veriyor.

Üçüncü neslin, yaptığını niçin yaptığı konusunda daha araştırmacı, daha sorgulayıcı ve kendilerini ikna ettikleri noktada tesettürlerine daha bağlı oldukları tespit edilmiştir. Özellikle birinci nesile yani büyükannelerine göre çok farklı bir tavır sergileyen genç nesil, annelerine nazaran ise sorgulayıcı ve araştırmacı yönleriyle ortaya çıkmaktadır. Birinci nesil, tesettürü bilinen anlamıyla "Allah'ın emri ve farz" olarak algıarken; ikinci nesil, eğitim düzeylerinin daha yüksek olması ve dini bilgiye sahip olmalarından dolayı, bir örtü ile vücudu kapatmanın yanı sıra İslam'ı yaşama ve haramlardan korunma gibi tesettürün derin anlamlarına da sahiptir. Üçüncü nesil ise tesettüre "özgürlük" "sorumluluk" "temsiliyet" "ahlaken tesettür" gibi daha derin anlamlar yüklemektedir.

Tesettürlü Kadının Kamusal Alandaki Varlığı

Türkiye'de kamusal alan özellikle kamusal alanda başörtüsü yasağının kalktığı 2013 yılına kadar inançtan, inancı simgeleyen kılık kıyafetten uzak tutulmak istenmiştir. Ancak kamusal alanın nötr dili, dini kimliğin kamusal alana taşınmasıyla değişime uğramıştır. Son yıllarda İslami kesimi temsil eden kadınların kamusal alandaki görünürlüğü artmıştır. Barbarosoğlu'nun da ifadesiyle "İslami kesimin kadınları ve kızları, ev dışında var olmayı idealleştirmişlerdir" (Barbarosoğlu, 2015: 44). Tesettürlü kadının, örtüsüyle kendi kamusal alanını oluşturdukları ve bu sürecin de normalleştiğini görmekteyiz. Araştırmada kadının yerinin evi olduğu görüşü birinci nesil katılımcıların genel fikri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu katılımcılar kadını ev ve cemaat merkezli tanımladıkları için kadının kamusal alanına da geleneksel anlamda karşı çıkmaktadır ve kadının görünür olmasını "edep", "haya" ilişkisi ile değerlendirmekte ve eleştirmektedir:

Kerime (63): Tesettürlü kadınlar her yere çıktılar, utanma kalktı. Kadının yeri evidir diyoruz ama kendi çocuklarımız da çıktı.

İkinci nesil katılımcılar ise annelerinden farklı olarak kadının yerinin evi olduğunu düşünmemektedir. Kamusal alanın yeniden tanımlanması, eğitilmiş, kentli ve bilinçli kadının alana çıkma talebiyle paralellik taşımaktadır. Kendi annelerine göre daha bilinçli ve eğitilmiş olan ikinci nesil katılımcılar da tesettürlü kadının kamusal alanda varlık bulmasını desteklemektedir ancak ön koşul olarak tesettüründen taviz vermemeyi, edepli ve iffetli olmayı belirtmektedirler:

Defne (50): Edepli terbiyeli uygun bir şekilde olursa bence kamusal alanda görünür olması güzel bir şey.

Üçüncü nesil ise üst nesillerinden farklı olarak kamusal alandaki görünürlüğü destekleyen ve idealleştiren bir tutum sergilemiştir. Genç nesil katılımcılar, tesettürlü kadının kamusal alanda olması gerektiği, bunun çağa göre normal olduğu, toplum açısından gerekli olduğu fikrini paylaşmaktadır. Üçüncü nesil için kamusal alanın varlığı tesettürlü kadının sorgulaması, kendine dikkat etmesi ge-

reken bir alan değildir. Birinci neslin edep ve utanma ile ilişkilendirdiği kadının görünürlüğüne, üçüncü nesil zıt bir düşünceyle yaklaşmaktadır. İkinci nesil ise genel olarak daha orta yolu bulan bir düşünceyle "edepli ve iffetli olmak suretiyle" tesettürlü kadının kamusalını desteklemektedir. Bu noktada ikinci nesil annelerin, kızlarına yakın bir modernleşme içerisinde oldukları görülmüştür.

Sinem (17): Kamusal alandaki görünürlüğümüze destekliyorum. Kadının yeri evidir gibi bir düşüncem yok.

Elif (16): Bence kamusal alanda olmamız gerekli bir şey, tesettürlü kadınların kamusal alanda olmasını toplumumuz açısından gerekli görüyorum.

Tesettürlü kadının örtüsüyle kamusal alandaki aktifliği ve çalışma hayatına katılımı son yıllarda gerçekleşmiş bir durumdur. Daha önceleri başörtüsü yasağından dolayı, çalışmak ve kendini kamusal alanda görünür kılmak isteyen kadın, başörtüsünü çıkarmak durumundaydı. Ancak bu yasağın son yıllarda kaldırılışıyla, kadınlar örtüleriyle birlikte çalışmaya başlamışlardır. Bu durum birinci nesil için olumlu bir anlam içermemektedir. Ancak mecburi durumlarda çalışmasına onay veren katılımcılar, genel olarak kadının zamanını evine harcaması gerektiği kanaatinde dirler. Çalışma hayatının yoğunluğunun, temposunun ve erkeklerle kurulması zorunlu iletişim hallerinin, tesettürlü kadına uymadığını düşünen birinci nesil, genel olarak tesettürlü kadının çalışması konusuna gelekselci bir fikirle yaklaşarak karşı çıkmaktadır:

Kerime (63): Kadının çalışması doğru değil bence, ama çalışıyorlar işte, kendi çocuklarınıza da sözümüz geçmiyor.

Asiye (68): Kadının çalışması dinen uygun değil, ne bileyim kocası çalışmıyordu, çok fakirdir mecbur kahr çalışabilir. Ama benim için kadının öncelikli yeri evidir.

İkinci nesil katılımcılar kadının çalışmasını edepli ve düzgün bir tesettüre sahip oldukları takdirde sorun olarak görmemekte ve desteklemektedir. Üçüncü nesil genç katılımcılar ise tesettürlü kadının çalışmasını "normal" ve olması gereken bir şey olarak nitelendirmektedirler.

Defne (50): Edebiyle düzgün tesettürüyle olduktan sonra bence tesettürlü kadın çalışabilir, ben uygun görüyorum.

Şule (16): Tabii ki kadın eğitim aldığı emek verdiği bir meslekte çalışabilmeli. Kendi parasını kazanabilmeli. Sonuçta biz o kadar yıl okuyoruz, emek veriyoruz. Mesleğimizi icra etmek ve para kazanmak bizim de hakkımız.

Genç nesil katılımcılar annelerine göre çalışma konusunda daha azimli ve isteklidirler. Eş ve zevceliği ön plana çıkaran tesettür anlayışının yerini dini konumunu, modern sosyal hayat ile bağdaştırmaya çalışan anlayışın aldığı tespit edilmiştir. Genel olarak kadının çalışması ve kamusal aktifliğine dair görüşlerin, nesiller arası değişime uğradığı, fakat özellikle bu farkın en çok birinci nesil ile ikinci nesil arasında olduğu; ikinci neslin daha çok üçüncü neslin, yani kızlarının modernleşmesine ve fikirlerine uyum sağladığı tespit edilmiştir. Birinci nesil

geleneksel diyebileceğimiz bir bakış açısıyla kadının çalışmasını desteklemezken, ikinci ve üçüncü nesil bu konuda daha ılımlı ve destekleyici bir tavır sergilemiştir.

Kamusal alana çıkışın beraberinde getirdiği bir diğer önemli konu ise erkeklerle aynı çalışma ortamını paylaşma ve haremlik selamlık konusudur. Kadınların erkeklerle aynı çalışma ortamını paylaşması modern yaşamın bir parçası olarak karşımıza çıkar ve yeni davranış kodları ve biçimleri üretiriz. Erkeğin çalışması kadar, kadının da çalışmasının normal ve gerekli karşılanması ile birlikte, kadınlar iş hayatında daha da görünür olmuşlardır. Tesettürlü kadınlar bugün, kamusal veya özel sektörde pek çok mesleği icra etmekte ve erkeklerle aynı ortamı paylaşarak çalışmaktadırlar. Bu, pek çok tesettürlü için bugün olağan bir durum olarak görünse de geleneksel tesettür anlayışına sahip birinci nesil katılımcılar için olumsuz bir durumdur.

Edibe (72): Kapalı kadının çalışmasını çok kötü karşıyorum, ne kazandığının bereketi olur ne de yuvasının huzuru olur.

Örtülü kadının evinden çıkıp erkeklerin bulunduğu ortamlarda çalışması birinci nesil katılımcılar tarafından dinen uygun görülmemekte ve kazanılan paranın da bir bereketi olmayacağına inanılmaktadır. İkinci nesil katılımcılar ise annelerine oranla kadın ve erkeğin aynı çalışma ortamını paylaşmasına daha ılımlı yaklaşmaktadır:

Defne (50): Kadın erkeklerle laubali konuşursa tabiki o ortamı paylaşması da uygun olmaz. Kadın kendini engellemeli, evine kapansın demiyorum. Kadın kendine edebine sahip çıktıktan sonra erkekli ortamda çalışmasında sorun yok.

Genç neslin bu konudaki söylemlerini incelediğimizde ise *"erkeklerle insani anlamda ilişki kurmak"*, *"birbirine cinsiyet olarak değil insan olarak bakmak"* şeklindeki cümlelerin varlığına rastlamaktayız. Erkek ve kadının birbirlerine cinsellik ve cinsiyet noktasından uzaklaşarak, insan olarak yaklaşması ve sosyal ilişki kurması bu genç katılımcıların vurguladıkları mesajlar arasındadır:

Elif (16): Kadınlı erkek birbirlerine cinsiyet olarak değil, insan olarak bakar ve öyle yaklaşırsa bence sorun olmaz. Dinen sıkıntı olacak şeyler olabilir ama kadın ve erkek karşılıklı olarak birbirleriyle insani anlamda ilişki kurarlarsa sorun olacağını sanmıyorum.

Cinsiyetli bedene karşı yaklaşım noktasında nesiller arasında farklılıklar bulunmaktadır. Nazife Şişman, *Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı* isimli kitabında (2011: 175-176) Ferhad Khosrokhavar'ın cinsiyetli bedene iki farklı yaklaşım konusunu açıklamaktadır. Khosrokhavar'a göre, "açık ve "kapalı" sistemlerden yola çıkarak bu iki beden birbiri yaklaşımını anlayabiliriz. "Kapalı" sistemlerde, insanlar karşıdakinin cinsiyetli olduğunu kabul eder ve cinsiyetler arasındaki ilişkiler "iffet", "edep" kodları çerçevesinde düzenlenir. Bu durumda başını örterek üniversiteyi okuyan genç nesil, bu koda uygun bir sosyallik talebini içermektedir. Katılımcıların vurguladıkları adabına uygun, seviyeli ve iffetli olma vur-

gusu, yaşanabilecek bir sosyalliğin meşrulaştırılma biçimi olabilmektedir. Tam askine "açık" sistemlerde ise bedenın sergilenmesi arzulanmakta; gözetleyicilik ve sergileyicilik olumlu olarak karşılanmaktadır. Görüşmeler neticesinde erkeklerle aynı çalışma ortamını paylaşma konusunda birinci nesilden üçüncü nesile doğru bir modernleşmenin olduğu ve bu durumun tesettürlü kadınlar arasında giderek normalleştiği tespit edilmiştir. Ayrıca tesettürlü kadınların nikah düşen erkeklerle aralarında haremlik ve mesafe koyma konusunda da birinci nesilden üçüncü nesile doğru bir modernleşme bulunmaktadır. Genç nesil tesettürlüler, erkeklerle bir arada oturma ve ilişki kurma anlamında anneleri ve anneannelerine göre daha rahat davranmaktadırlar.

Tesettürde Dönüşümün Göstergeleri

Tesettürde dönüşümü tesettür modası, tesettürde şıklık ve makyaj, alışveriş (kıyafet tercihleri) parametreleri üzerinden değerlendirmek mümkündür. Her güne ayrı tesettür kombinleri, eşarp kıyafet uyumu, bugün artık tesettürlü kadınların hayatında sıradanlaşan kavramlar haline geldi. Moda ve tesettürün birbirine uzak iki nokta olması gerekirken, postmodern dönem ile birlikte birbirine zıt kavramların bir aradalığı mümkün hale gelmektedir. Tesettür ile modanın bir arada kullanılmaması gerektiğine dair düşüncelerimizin kaynağı, tesettür kelimesinin manasında yatmaktadır. Tesettür, örtmek, gizlemek anlamına gelmektedir. Oysa ki moda bedenın gösterilmesini ve çekici hale gelmesini sağlamaktadır. O halde bugün tesettür modası dediğimiz şeyin, aslında güzel görünme, beğenilme, statü elde etme, şık olma gibi istekleri karşıladığını ifade edebiliriz.

- Nesiller arası değişen / dönüşen tesettürde modanın etkisi incelendiğinde birinci nesil tesettürde modaya uyulmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. Kadınların tesettür modasına uymasını, bedenlerini sergileme olarak algılayan ve günah olarak niteleyen birinci nesil katılımcılar, torunlarının (üçüncü nesilin) başörtülerinin altından yüksek topuz yapmalarını, dar pantolon giymelerini ve makyaj yapmalarını eleştirmektedirler. Katılımcı Asiye Hanımın (68): "*Bir kapalı kadın modaya uymamalı, boyalar, süsler dinen hiç doğru değil. Moda tesettürü lekeler*" ifadeleri ve bir diğer katılımcı Ayşe Hanımın (56) "*Modaya uyulmaz, Allah'ın rızasına uyulur*" ifadeleri bu düşüncenin örnekleridir. İkinci nesil katılımcıların ise annelerine kıyasla tesettür kıyafetlerinde daha özenli ve modaya daha ılımlı oldukları görülmüştür. Tesettüre uygun olduktan sonra şık veya insanın kendine yakışanı giymesinde sorun görmeyen ikinci nesil, kendi kıyafet tercihlerinde de buna dikkat etmektedir. Genç nesil katılımcılar ise sezonu ve modayı en çok takip eden nesil olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç nesil katılımcılar modayı takip ettikleri halde, bunun doğru olmadığını da ifade etmektedir. O halde diyebiliriz ki, kişiler çağa ayak uydurma gayreti göstermekte, "görünen" olma duygusu, tesettürün

“gizlemek” amacının önüne geçmektedir. Modanın hakimiyetinin, gençler üzerinde diğer nesillere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğimizde ise tesettürde moda uyma konusunda ilk nesilden son nesile kadar büyük bir değişme yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir.

İkinci nesil, annelerine oranla daha özenli ve kıyafet uyumuna, yakıştırarak giymeye daha dikkatli iken, üçüncü nesil de annelerine oranla moda uyma konusunda daha fazla takip etmekte ve güzel görünmeye çalışmaktadır. Kıyafetlerini birbirine uydurarak giydiğinde kişi tarz veya şık olarak algılanmakta, kıyafet uyumuna dikkat etmeyen ve modanın dışında olan kişiler rüküş olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda kişiler moda olan kıyafetleri toplumsal etkileşimde bir sembol olarak kullanmakta ve statü elde etmektedir. Yapılan çalışma ile modanın, beraberinde anıldığı her kavramı dönüştürdüğü gibi, tesettür kavramını da dönüştürdüğü görülmüştür. “Şıklığı yakalamak” yalnızca modern ve batılı kıyafetlerde değil, tesettür kıyafetlerinde de aranan bir ölçüt olmuştur. Bu konuda da genç nesil katılımcılar diğer nesillere kıyasla tesettür kıyafetlerinde şıklığa son derece önem vermektedirler:

Esmâ (17): Evet şıklık önemli, ben kendime dikkat etmeyi çok severim. Kimseden geri kalmak da istemiyorum, herkes kadar şık olmak istiyorum.

Sinem (17): Evet şıklık önemli, kendimi güzel görmek hoşuma gidiyor. Ayrıca insanlar da ön yargı çok fazla, kıyafetine göre bile değerlendiriliyor. Şık giyerek statü kazanıyoruz.

İnsanlar içerisinde güzel görünme, statü kazanma, tarz olma, trend olanı giyme gibi amaçlarla şıklığın önemli olduğu tespit edilmiştir. Şıklık üçüncü nesil katılımcılar için, sosyal hayatta yukarıda saydığımız niteliklerin de sahibi olabilmek anlamına gelmektedir. Bu sebeple birinci ve ikinci nesilden farklı oldukları, farklı olmayı da istedikleri görülmektedir. Makyaj konusu ise, son zamanlarda tesettür ile birlikte anılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Tesettür ve makyajın birbiriyle bu kadar bir araya gelebilmesi, özellikle son dönemlerde tesettürlü kadınlara uygulanan bakım ve makyaj videolarıyla daha da çok artmaktadır. İnternette fenomen olmuş birçok tesettürlü “modasever” veya yüksek gelire sahip “ikon”lar çektikleri videolarla sosyal medyada pek çok kapalı ana takip noktası olmaktadır. Tesettürlülere özel düğün makyajları yapan sayfaların “yaptığımız makeup ile gelinimiz düğüne damgasını vuracaktır” şeklindeki yorumları binlerce beğeni almaktadır. O halde diyebiliriz ki, tesettürlü kadınların güzel görünme, bakımlı olma, makyaj yapma istekleri her geçen gün artmaktadır. Araştırma kapsamında konuyu değerlendirdiğimizde ise birinci ve ikinci nesil katılımcıların tesettürlü ve makyaj yapan kadınları eleştirdiği ve tesettürün adabına uygun bulmadıkları, ancak ikinci neslin birinci nesle göre daha yumuşak olduğu tespit edilmiştir. Ancak gençler, özellikle moda uyma ve makyaj konularında, büyüklerinden farklılaşmakta, daha bakımlı ve modern bir görünüm sergilemektedir. Makyaj yaptığı halde, annelerinden ciddi bir tepki almıyor

oluşları da makyaj yapmayan annelerin bu konuda çocuklarına sessiz kaldığını veya kabullendiğini göstermektedir. Görüşmeci Zeynep Hanım'ın (41) kızı Esmâ için (17) "Sonuçta, o kıyafetleri ve makyaj malzemelerini de ona ben alıyorum, kendi parasıyla gidip almıyor. Biz de maalesef sessiz kalıyor, kabulleniyoruz" ifadesi, buna bir örnektir. Birinci nesil katılımcılara kıyasla aralarında çok fark bulunan üçüncü neslin modern ve Batılı olan kadının güzellik anlayışına sahip oldukları da mevcut bulgular arasındadır. Öyle ki, namaza engel olan, abdest geçirme sıkıntısı bulunan abartılı makyaj malzemelerinin (oje gibi) kullanıldığı da görülmüştür.

Tüketimin artışıyla birlikte tartışma konusu haline gelen ve dönüşümü net olarak görmemizi sağlayan bir diğer konu ise alışveriş. Tesettüre yönelik mağazaların artışı, kişilere her güne özel kıyafet kombinlerinin sunulması, bu mağazalara ulaşımın kolaylaşması hatta online alışveriş üzerinden mağaza mağaza dolaşmadan kıyafet alabilme kolaylığı, tesettürün daha farklı bir çizgide seyretmesine ve hem biçim hem anlam olarak değişikliğe uğramasına yol açmaktadır. "Houte couture" denilen tasarım modasının tesettür giyime yansması da, kadınların kendilerini daha özel ve farklı hissetmelerini sağlamak gibi bir amacın göstergesidir. Gösteriş ve lükslüğü yansıttığını ve tesettürün adabına yakışmadığını düşündükleri bu mağazalardan alışveriş yapmayı kendi kıyafet anlayışlarına da uymadıklarını belirten birinci nesil tesettürlüler, geleneksel tesettür anlayışına sahip olup, bol ve gösterişsiz kıyafetleri tercih ederken; ikinci nesil katılımcılar ise tesettür mağazaları üzerinden tüketim ile dini hassasiyetleri konusunda ikilem yaşamaktadır.

Zeynep (41): Nefsimize hakim olamayıp gidip alıyoruz ama hiç ihtiyaç değil aslında. E tabi ki güzel geliyor, senin ortamlarda ne giydiğin önemli hale geldi, biz de alıyoruz maalesef.

İkinci nesil katılımcıların kıyafet anlayışları annelerinden farklıdır. Annelerinin kıyafetleri daha geleneksel, geleneksel olduğu ölçüde daha bol iken; ikinci nesil katılımcılar gerek çalışma hayatı gerekse sosyal çevre ediniminden kaynaklı, modern tesettür kıyafetinin beden anlayışına sahiptir. Bu sebeple modern tesettür mağazalarından alışveriş yapmaktadırlar. Üçüncü nesil katılımcılar ise tesettür kıyafetlerini belirlemede, modern tesettür mağazalarına ilgi duymakta, ihtiyaç olarak görmekte ve alışveriş yapmaktadır. Tesettürün tüketim ile olan ilişkisi konusunda uzlaşımçı bir yaklaşımı benimseyen genç katılımcıların İslami piyasanın kendine özgü tüketim kültürüne adapte oldukları görülmüştür:

Elif (16): Ben pardösü giyiyorum ama büyüklerime göre modern bir giyimim var. Büyüklerin tesettürünü demode buluyorum. Tesettür mağazalarının modern ve güzel olması hoşuma geliyor, ben de buralardan alışveriş yapıyorum. Şuanki tesettürlü kıyafetler güzelliği ortaya çıkarıyor ve örtümüz bizi olduğumuzdan daha güzel kılıyor.

Esmâ (17): Tesettür mağazaları ihtiyaç bence. Ben buralardan alışveriş yapıyorum, kıyafet olarak da tunik pantolon giyiyorum.

Birinci nesilden üçüncü nesile doğru kıyafette beden seçiminde büyük oranda bir değişim yaşanmaktadır. Bugün pardösü giyen genç katılımcılar bile, büyükanneleri gibi robadan yani omuzdan itibaren bollaşan pardösüleri değil, modern tesettür mağazalarında satılan ve belden oymalı olan pardösüleri tercih etmektedir. Görüşmelere göre genç nesil modern tesettür anlayışına sahip ve genelde pantolon, tunik, elbise ceket, kap gibi tesettürün yeni versiyonlarını giymekte iken; birinci nesil bu yeniliklerden uzak, geleneksel tesettür anlayışına sahiptir. İkinci nesil katılımcılar ise annelerine oranla kızlarına daha yakın bir tesettür anlayışına sahip olup, kızlarının modernleşmesine daha uyumlu görülmektedir. Anneler, kendileri pantolon giymese bile, kızlarının pantolon giymesine, başörtülerinin altından yüksek topuz yapmasına ve tesettürün yeni versiyonlarını denemelerine karşı çıkmamaktadır. Tesettür konusunda doğru bulmasalar bile, bu durumu kabullenmektedirler. Birinci nesil katılımcılar ise gençlerin tesettür kıyafetlerini eleştirmekte ve onları tesettürlü olarak görmemektedir. Söylemlerin sertliği birinci nesilden üçüncü nesile doğru yumuşamaktadır.

Bir Kimlik unsuru olarak Tesettür

Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsayan bir olgudur. Bir insanın kişiliği pek çok kimlikten oluşmaktadır ve kişiliğin oluşumunda birçok kimliğin etkisi içinde din de kendi yerini almaktadır. İnsan, kendini bireysel ve toplumsal olarak tanımlarken kendini bir şeyle özdeşleştirmek suretiyle kimliğini ortaya koymaktadır. Bu özdeşim sürecinde sık sık dini ve kutsal değerlere sarılmakta ve kimliğini onun aracılığı ile ifade etmeye çalışmaktadır (Coşkun, 2003:7). Bu noktadan hareketle araştırmanın bu bölümünde kimlik unsuru olarak örtünme ele alınmıştır. Birinci nesil katılımcıların çoğu okumamış veya ilk okulu tam bitirmemiş olduğundan kimlik unsuru konusu, daha anlaşılabilir olması adına ikinci ve üçüncü nesil ile görüşmeler neticesinde değerlendirilmiştir.

İkinci nesil katılımcıların sahip oldukları tesettürün bireysel ve toplumsal kimlik oluşumunda büyük payı olduğu tespit edilmiştir. Tesettürün, duruş kazandırdığı, kişiliğin bir bütünü olduğu, hayata bakış açılarını şekillendiren bir unsur olduğu değerlendirmeler neticesinde görülmektedir:

Zeynep (41): Örtüm benimle bütünleşmiş halde. Bazen rüyam da falan kendimi açık görürüm de kabus gibi gelir, korkarak uyanırım bu durumda. Bundan sonra örtünmenize gerek yok dense ben yine de açamam gibi geliyor, o kadar kendimle bütünleşmiş hissediyorum.

Sema (36): Bende çok etkisi ve yeri var tesettürün. Zaten 28 Şubat'ta ötelen dim örtüm yüzünden, tesettürüm için ötelenmeye, eğitim ve iş hayatından olmaya razı oldum. Hepsini tesettürüm için yaptım. Benim kimliğimin tamamını tesettür ve onun bana kazandırdığı duruş oluşturuyor.

Görüşmelere göre dini bir unsur olarak tesettür, kişiye bir zihniyet ve duruş kazandırmakta ve kişilik tanımlamasında önemli bir yeri olmaktadır. Tesettürsüz kendini çıplak hissetme, rüyada başını açık gördüğünde bu durumu kötüye yorma ve kendini kötü hissetme, 28 Şubat sürecinde yaşanan baskı ve ötelenmelere rağmen örtünün bir inanç simgesi olarak baskın gelmesi, kimlik unsuru olarak örtünmenin yerini göstermektedir. Katılımcılar, tesettürün dini anlamlarına yöneldiği kadar, sosyal anlamlarına da yönelmekte ve hayata karşı duruş ve toplum içerisinde kendine yer bulma konusunda tesettür üzerinden kendilerini tanımlamaktadır.

Üçüncü nesil katılımcılar ise tesettürün daha çok psikolojik ve sosyal-kimlik yönüne eğilmekte ve örtülerinin "özgürleşmek", "örtüsüz boşlukta hissetmek", "özgüven \sizlik", "duruş kazandırma" gibi yönlerine vurgu yapmaktadır:

Havva (17): Şu anda karakterimi daha sağlam ve daha özgür hissediyorum, birçok özelliğimin tesettürüm sayesinde farkına vardım.

Sinem (17): Tesettür bana bir duruş kazandırıyor. İnsanlar benim tesettürüme göre bir mesafe koyuyorlar. Kimliğimi oluşturmada tesettür en önemli unsur, onun sayesinde özgüvenim daha yüksek.

Genç katılımcıların bir kimlik unsuru olarak tesettürü daha çok, kendini tanımlama, toplumsal bir duruş kazanma veya tam tersi özgüven eksikliği, sosyal mesafenin korunması, davranışların tesettür çerçevesinde şekillenmesi şeklinde tanımladıkları tespit edilmiştir. Bir katılımcımız ise tesettürünün bazen özgüvenini kırdığını, her ortama rahatça girip çıkamadığını, özellikle erkekli bir ortamda ne yapacağını bilemediğini ifade etmiştir. Tesettürlü kadının, sosyal anlamda başı açık kadınlara nazaran tüm sosyal ortamlarda aktifleşmesi elbette ki güç bir durumdur. Çünkü kişinin örtüsü, onu aynı zamanda dini bir kimlik olarak sarmakta ve inanç çerçevesinde toplumsallaşmasına neden olmaktadır. Modern dönemin tesettürlü kadınları ise sosyal ortamda etkin olma ile inanç çerçevesinde mesafe koyma arasında sıkışabilmektedir. Bu da kimlik bunalımı veya kimlik kayması gibi anomik durumlara neden olabilmektedir. Genç katılımcının özgüven eksikliğine dair ifadeleri bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

Tesettürde Yaşanan Değişimin Sebebi

Araştırmanın bu bölümünde, tesettürde yaşanan biçimsel ve anlamsal değişimin sebepleri katılımcıların yorumlarıyla irdelenmiştir. Buna göre birinci nesil katılımcılar tesettürde yaşanan değişimi, dünyalığa yönelme, dindarlıkta azalma, moda özenme, kıyamet alameti, Batılılaşma gibi sebeplere bağlamakta iken değişim, ikinci nesil katılımcılar tarafından daha derin kavramlarla açıklanmıştır. Daha eğitilmiş, çalışma hayatında aktif ya da kamusal alanda görünür durumda olan ikinci nesil kadınlar; değişimin sebeplerini İslami pazarın ve tesettür

mağazacılığının artışı, 28 Şubat sonrası süreç, modernleşme ile birlikte değişen birey anlayışı, moda ve kitle iletişim araçları, siyasal ve ekonomik değişim gibi kavramlara bağlamış ve sosyal hayatlarında bu sebeplerin kendilerine ve çevrelerine nasıl etki ettiğini de ifade etmişlerdir:

Kerime (63): İstemediğim sevmeyişim biçimde giymeye başladılar, bunu kıyamet alameti olarak görüyorum. Utanma kalktı, kalkınca millet her şeyi de giyiyor. Ben bir şey desem torunuma hemen kızıyor bana, ben de artık hiç bir şey demiyorum.

Asiye (68): Herkes birbirine bakıyor özeniyor modaya uyuyor. Tesettür moda yüzünden, başkasının giydiğini giyme sevdası yüzünden bozuldu gitti..

Sema (36): Pardösü giyerdim eskiden İmam Hatip'te iken. Zamanla bu değişti şimdi kap giyorum. Modernleşme ile birlikte artık kendimizi daha çok ispatlamak istiyoruz, düzgün ve şık giyinmek, kimliğimize yazılan artı bir puan gibi sanki. Statü kazandırıyor gibi geliyor bana. Sanırım bu yüzden de değişiyoruz, daha modern, daha güzel ve daha saygın olmak istiyoruz. Modanın ve mağazaların tabii ki bunda payı çok.

Türkiye tarihinde tesettürün değişimini başlatan kırılma noktalarının, ikinci neslin gençlik ve yetişkinlik zamanlarında yaşanmış olması, onların bu süreci daha derin ve detaylı sebepler eşliğinde değerlendirmelerine sebep olmuştur. Gençlik dönemlerinin İslamcı ideallerinin bugün, daha ılımlı ve modern bir muhafazakarlığa bıraktığı ikinci nesil katılımcılar, tesettürde yaşanan değişimin hem direnç noktası hem de kırılma noktası olmaya devam etmektedir. Genç katılımcılar ise tesettürün değişiminde özellikle moda kavramı üzerine yoğunlaşmaktadır:

Elif (16): Tesettür kıyafetleri diğer moda kıyafetlerin gerisinde kalmak istemiyor bence. Bu yüzden değişim çok hızlı oluyor. Moda, tesettürü çok etkiliyor diye düşünüyorum. Ama yine de takvanın tesettürden kalktığını söylemek çok acımasızca olur, Takvayı ancak Allah bilir. Kişi çok modern tesettürlü olup takvalı olabilirken, kişi çarşafı olmasına rağmen neler neler yapıyor duyuyoruz. Doğru olan hem zihniyetin hem tesettürün takvalı olmasıdır.

Nisa (21): İnsanların fikirleri değişiyor bence. Modada yeni bir şey çıktıkça insanlar bu benim olmalı diye düşünüyor, moda dediğimiz şey de Batıya dönük bir şey olduğu için o yöne doğru değişiyoruz.

Genel olarak değerlendirdiğimizde tesettürün değişimi, birinci nesilden üçüncü nesile doğru artmaktadır. Araştırmaya göre, katılımcıların tümü tesettürün mevcut değişimini eleştirmektedir. Değişimi, "bozulma" olarak algılayan katılımcılar, bunun sebebini modernleşme, batılılaşma, moda, tüketim, ekonomik güçlenme ve siyaset gibi sebeplere bağlamaktadır. Bunların yanı sıra dinden uzaklaşma veya dünyevileşme (sekülerleşme) gibi sebeplerin de katılımcılar tarafından değerlendirildiği görülmektedir. Değişime en çok uğrayan üçüncü nesil katılımcılar ise bu durumun en büyük sorumlusu olarak modayı görmektedir. Tesettürün kurgulanan yeni biçimi, Batının modern kadın profiline yakındır. Bir tesettürlünün pantolon giymesi birinci nesil tesettürlülerin kabul edemeyeceği

bir durumken, üçüncü nesil için tesettürlü kadının pantolon giymesi normal bir durumdur. Pantolon gibi makyajın, şıklığın, parlak ve gösterişli kıyafetlerin giyilmesi de yeni neslin tesettür anlayışında yerini almaktadır.

Ayrıca araştırmada üç neslin birbirlerinin tesettürü hakkındaki yorumları da değerlendirilmiştir. Buna göre birinci nesil tesettürlü katılımcılar, özellikle torunlarının modern tesettür anlayışlarını eleştirmekte ve bu durumun tesettürün adabına uygun olmadığını düşünmektedir. Buna karşılık üçüncü nesil katılımcılar, kendilerini dini bilgi açısından daha donanımlı görmekte ve büyükannelelerinin tesettür anlayışını geleneksel veya demode bulmaktadır. İkinci nesil katılımcılar ise annelerinin geleneksel bir tesettür anlayışına sahip olduklarını ve dini sebeplerin yanı sıra sosyal çevreden uzak bir yaşam sürmek, toplumun ayıplama endişesi gibi sebeplerle örtülü olduklarını düşünmektedir. Kendilerini dini bilgi açısından annelerine göre daha donanımlı gören ikinci nesil katılımcılar da tesettürlerinde değişim yaşamış, zamanın geleneksel veya İslamcı tesettür anlayışından uzaklaşarak kızlarının modern tesettür anlayışına doğru bir geçiş yapmışlardır.

Sonuç

Modern düşünce ile birlikte öne çıkan özgürleşme, kendini gerçekleştirme, bireyin öznelliğinin dokunulmazlığı gibi yaklaşımlar; başörtüsü ve tesettür giyim tarzının değişmesine ortam sağlamıştır. Bununla beraber görünür olmanın arzulanır bir istek haline gelmesi, kadın bedeninin daha güzel sergilenmesine ve tesettürün de bu güzellik anlayışı içerisinde farklı versiyonlarıyla şekillenmesine yol açmıştır. Geleneksel tesettür anlayışında kadın, annelik, zevcelik, ev ve koçaya bağlılık anlayışı ile var olmuşken; modern tesettür anlayışında kadın, kamusal alanda iş kadını, edebiyatçı, sanatçı, siyasetçi gibi kendini gerçekleştirme anlayışı ile yeni bir kimlik ortaya koymuştur. Artık modern tesettürlü kadın, yalnızca evinde oturan, annelik ve zevceliğiyle varlık bulan kadın değil, bunlar da dahil her alanda aktif olan kadındır.

Yapılan alan araştırmasında birinci nesil katılımcıların geleneksel tesettür anlayışına sahip olduğu, ikinci nesil katılımcıların çoğunun gençliğinde sahip olduğu İslamcı zihniyetin yavaş yavaş modern hayata uyum şeklinde değiştiği tespit edilmiştir. İkinci nesil katılımcılar yani bugünün anneleri, kızlarının modern tesettürüne daha uyumlu, annelerinin geleneksel tesettürüne ise daha uzaktır. Üçüncü nesil katılımcılar ise modern bir fikre sahip olup, bunu tesettürlerinde ve tesettüre yönelik yükledikleri anlamlarda ortaya koymuşlardır. Genç katılımcıların modern ve kapitalist sisteme daha uyumlu oldukları, kamusal alanda aktif olma ve çalışma, erkeklerle aynı ortamı paylaşabilme ve iletişim, moda ve tüketimi sıkı takip etme, tesettür kıyafetlerinde yaşanan renklilik, çeşitlilik ve

şıklık konularında diğer nesil katılımcılara göre daha istekli ve ilgili oldukları görülmüştür. Tesettür konusunda ise genç katılımcıların geleneksellikten uzak ve daha sorgulayıcı oldukları, tesettüre “özgürleşmek”, “ahlaken tesettürlü olmak” gibi dış kıyafet üzerinden değil daha ziyade vicdani ve düşünsel anlamlar yükledikleri bulgular arasındadır. Bugünün genç neslinin dini bilgiden uzak olmadığı aksine, daha sorgulayıcı ve araştırmacı bir özelliğe sahip olduğu ancak, giyim kuşam konusunda daha Batılı ve modern bir anlayışa sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada üç neslin birbirinin tesettürü hakkındaki görüşleri değerlendirilmiş, bunun neticesinde birinci nesil katılımcıların, üçüncü nesil katılımcıların giyimlerini eleştirdikleri ve dinen doğru bulmadıkları, üçüncü nesil katılımcıların ise kendilerini büyüklerinden daha bilinçli ve eğitilmiş buldukları ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, muhafazakar tabanda yaşanan hareketlilik tesettürü de etkilemekte; giyim kuşam konusunda modern bir tavır her geçen gün hakim olmaktadır. Gelir seviyesinin yükselmesi ve İslami pazarın genişlemesi, kamusal alanda görünürlüğün artışı ve her ortamda aktif olma, tüketim kültürünün tesettürlü kadınların yaşamına yerleşmesi ve moda ile tesettürün birbiri ile yaklaşması sonucunda ortaya çıkan “tesettür modası”, bugünün genç tesettürlü kadınlarını etkilemekte, tesettürün zihinlerde ve uygulamada değişmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda eğitimde artış ve kariyerin tesettürlü kadınlar için de arzulanır bir konu olması ile birlikte, evlilik yaşının yükseldiği, evliliğe bakışın geleneksellikten uzaklaştığı görülmektedir. Ev ve cemaat merkezli anlayışın yerini, kamusal alanda aktifliğin aldığı bir anlayış hakim olmaktadır. Dünün anne ve zevceliğiyle övünç duyan tesettürlü kadın profiline yerini bugün, hem anne ve iyi bir eş hem de iş hayatında ve birçok konuda başarılar yakalamaya çalışan tesettürlü kadın profili almıştır.

Kaynakça

- Akdoğan, Ali ve Sungur, Erol (2016). Postmodern Ortamda Dindarin Değişen Giyim Anlayışı (Başörtüsü Ve Tesettür Örneği Üzerinden Kimlik Tartışması), *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.6, C.1, Erzincan,67-78.
- Aktaş, Cihan (2006). *Türbanın Yeniden İcadı*, (1.Baskı), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aktaş, Cihan (2013). *Güzelliğimizi nasıl tanımlayabiliriz?*
- <http://www.dunyabulteni.net/19021/guzelligimizi-nasil-tanimlayabiliriz>, Erişim Tarihi: 21.01.2017.
- Aktaş, Cihan (2016). *Bacudan Bayana*, (7.Baskı), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Barbarosoğlu, Fatma (2015), *Şov ve Mahrem*, (2.Baskı), İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zühêyr b. Nâsır en-Nâsır, I-IX, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 2002.

- Coşkun, Ali (2003). Din ve Kimlik, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.24, İstanbul, 5-23.
- Göle, Nilüfer (2016). *Modern Mahrem- Medeniyet ve Örtünme*, (13. Baskı), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Görmez, Mehmet (2001). İlahi Dinlere Göre Başörtüsü, *İslamiyat Dergisi*, C.2, S.2, 19-33.
- Haenni, Patrick. (2011). *Piyasa İslamı, İslam Suretinde Neoliberalizm*, (1.Baskı), Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- Meşe, İlknur (2015). İslami bir moda dergisi örneğinde moda ve tesettür: Ne türden bir birliktelik?, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, C.7, S.1, 146-154.
- Özipek, Bekir Berat (2008) "İnsan Hakları ve İhlaller Ekseninde Bir Örnek: Türkiye'de Başörtüsü Yasağı Sorunu", *Örtülemeyen Sorun Başörtüsü: Temel Boyutları ile Türkiye'de Başörtüsü Yasağı Sorunu*, (Ed. Neslihan Akbulut), Akder Yayınları, İstanbul, 13-23.
- Subaşı, Necdet (2000). 80'li Yıllarda Örtünmenin Anlamı, *İslamiyat Dergisi*, C.3, S.2, 61-70.
- Şişman, Nazife (2011), *Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı Başörtüsü*, (2.Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları
- Turan, Namık Sinan (2013). Modernleşmeyi Semboller Üzerinden Okumak: Son Dönem Osmanlı Kadın Kiyafetinde Değişim ve Toplumsal Tartışmalar, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.12, 103-138.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (9.Baskı), Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, Bedriye (2011), *Tarihten Günümüze Örtünmenin Anlamları*, (2.Baskı), İstanbul, İz Yayıncılık.